

KATASZTRÓFAVÉDELMI ÖNKÉNTESOK MOTIVÁCIÓ KUTATÁSA A VÉDEKEZÉSEK HATÉKONYSÁGÁNAK NÖVELTÉSÉHEZ

THE RESEARCH OF THE MOTIVATION OF DISASTER MANAGEMENT VOLUNTEERS TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF DEFENSE

HÁBERMAYER Tamás; HORNYACSEK Júlia; MUHORAY Árpád
ORCID: 0000-0002-6677-9163); (ORCID: 0000-0002-2441-7383);
(ORCID: 0000-0003-3832-293X)

dr.habermayer.tamas@katved.gov.hu; hornyacsek.julia@uni-nke.hu;
muhoray.arpad@uni-nke.hu

Absztrakt

A katasztrófavédelmi önkéntesi motiváció megléte vagy hiánya döntő lehet önkéntesekkel végrehajtott katasztrófavédelmi műveletek során. Motivált önkéntesek sokkal hatékonyabban vesznek részt a feladatokban, akár önálló ötletekkel, többlet erőforrások biztosításával, önszerveződéssel képesek azt támogatni. A motivátlanság ugyanakkor ennek az ellenkezőjét is kiválthatja, sőt, extrém esetben egyáltalán nem, vagy nem kellő számban jelennek meg az önkéntesek a védekezések helyszínein. Különösen indokolt tehát vizsgálni a katasztrófavédelmi önkéntesi motiváció belső összetevőit és a külső hatásokat, amelyek megértése és a kutatás eredménye révén nagymértékben javulhat az alkalmazhatóságuk határfoka. Ebben a cikkben a szerzők vizsgálják a katasztrófavédelmi önkéntesek motivációját, annak érdekében, hogy javaslatokat tegyenek az önkéntesek hatékonyságának növeléséhez.

Kulcsszavak: önkéntes, motiváció, katasztrófavédelem, belső összetevő, külső hatás

Abstract

The existing or not existing motivation of the disaster management volunteers can be determinant during a disaster management operation. Motivated volunteers will be much more effective doing tasks, and they will be able to help the operation with their own ideas, resources, and self-organisation. The lack of motivation can produce the opposite, and in extreme situations there will be no or not enough volunteers on the scene of defence. It is really important to examine the inner components and outer effects of their motivations, because the understanding and the result of the research can highly improve the efficiency of their use. In this article, the authors examine the motivation of the disaster management volunteers, in order to make suggestions how to use them more efficiently.

Keywords: volunteer, motivation, disaster management, inner component, outer effect

A kézirat benyújtásának dátuma (Date of the submission): 2018.03.14.
A kézirat elfogadásának dátuma (Date of the acceptance): 2018.05.04.

BEVEZETÉS

Magyarországon az önkéntesség széles körben ismert, számos lehetőség közül választhat az, aki elkötelezett benne. A kormányzat által is támogatott tevékenység, amelyet egyértelműsít a Nemzeti Önkéntes Stratégia kormányhatározati szintű elfogadása és végrehajtása. A valódi önkéntesség minden nemzetnek egy érték, amelyet támogatni, ápolni és gondozni kell. Az egyének szabad akaratán, saját választásán és motivációján alapszik, pénzügyi haszonszerzés célja nélkül segíti a közösség feladatainak megvalósulását.

A katasztrófák elleni védekezés feladataiban önkéntesként részt venni egy különleges megmérettetés. Az alapvető cél az, hogy szükséghelyzetben más emberek életének, testi épségének, anyagi javainak mentése megtörténjen, és ennek érdekében az arra hivatott szervek, szervezetek, az önkéntes egyén vagy egy csapat együtt dolgoznak. A közös cél szinte pillanatok alatt baráttá teszi a természeti vagy mesterséges katasztrófák ellen küzdőket, és bizonyítja, hogy összefogással milyen emberfeletti teljesítmény elérése valósulhat meg. A katasztrófák elleni védekezések önkénteseit kategóriákra lehet osztani, és minden kategória akkor a leghatékonyabb, ha előre fel tud készülni a feladataira.

Az elavult, kijelölésen és elrendelésen alapuló módszerekhez képest számos tényezőt figyelembe kell venni (önkéntesség, egyének kiemelése, képességek és képzettségek kihasználása, csoportba szervezés, motiválás, vezető kiválasztás, generációk vizsgálata, feladatrendszer kiválasztása). A tényezők közül az egyik legfontosabb elem a katasztrófavédelmi önkéntesek motivációjának megteremtése, fenntartása, növelése. A legjobban ugyanis a motivált személyekre lehet a feladatok végzésénél támaszkodni, mivel teljesítményük, tenni akarásuk messze meghaladja azokét, akik kötelezettségként élik meg a feladatok elvégzését.

A katasztrófavédelmi önkéntesek más önkéntesektől eltérően egy speciális, sokszor rájuk nézve is veszélyes környezetben végzik a feladataikat, ami eltér más önkéntesek munkakörülményeitől. Akár önkéntes tűzoltóról, akár mentőszervezet tagjáról van szó, az esetek döntő hányadában közel kerül a "tűzhöz", káreseményhez, katasztrófa helyszínéhez, és így saját magát is veszélynek teheti ki. Sokakban felmerülhet kérdésként, hogy kerülhet-e veszélybe vagy segíthet-e ilyen környezetben az a személy, aki nem hivatásszerűen vállalja a feladatokat.

Egyöntetű a katasztrófavédelmi szakmai vélemény, hogy megfelelő felkészítés és felügyelet mellett igen. Számos példa mutatja az önkéntesek szükségességét és hatékonyságát, függetlenül attól, hogy egy egész országot érintő katasztrófahelyzet elhárításában nyújtanak segítséget, vagy a mindennapok beavatkozási, esetleg megelőzési munkájában vállalnak szerepet. A katasztrófavédelmi önkéntesek motivációjának vizsgálata segíthet abban, hogy jobban megértsük a belső ösztönző erejüket, és azt egyre jobban felerősítve éadjunk el velük közösen sikereket. Felmerül a kérdés, hogy a motivációnak milyen kihatása van az önkéntesek katasztrófavédelmi műveletekbe történő bevonására. Például rendkívüli ár- és belvízi események kapcsán szükséges lehet az önkéntesek tömeges igénybevétele a védművek megerősítéséhez. Az elmúlt időszakban a szükséges létszám mindig rendelkezésre állt, de komoly kihívást jelentett annak megszervezése, hogy az önkéntesek megfelelő számban a szükséges helyszínen legyenek. Egyre inkább indokolt annak előkészítése, hogy a veszélyeztetettségnek megfelelő létszámú helyi erő álljon rendelkezésre a védekezéshez, akik kellőképpen motiváltak, felkészítettek és irányítottak, különben a hiányzó erőket máshonnan kell pótolni. Bizonyos esetekben ez a pótlás elkerülhetetlen, hiszen egy kis lélekszámú, elöregedő lakosságú település nem biztos, hogy ki tudja adni a szükséges létszámot. Ezért fontos, hogy a már meglévő és leendő önkéntesek motivációját megvizsgáljuk. Elsőként arra keresünk választ, hogy a beavatkozások kapcsán mit és milyen mértékben várhatunk el tőlük. Második kulcskérdés, hogy hogyan tudjuk minél magasabb szintre emelni és azon megtartani

a motivációt, hiszen anélkül eljuthatunk addig, hogy az önkéntes egyszerűen nem vesz részt a műveletekben. Harmadikként pedig azt vizsgáljuk, hogy miként befolyásolják az önkéntesek részvételét a külső tényezők, a katasztrófa típusa, kiterjedése, az idő tervezhetősége.

AZ ÖNKÉNTESSEG ÉS AZ ÖNKÉNTES MUNKÁRA VALÓ MOTIVÁLÁS ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI

Bár számos kutatás foglalkozik az önkéntesség vagy a motiválás kérdésével külön - külön, ezek döntő hányada elméleti, és nem szólítja meg úgy az önkénteseket, hogy azok véleményét tudjanak formálni. A cikkben szereplő kérdőíves vizsgálat ebből a szempontból rendkívül egyedi. Nem találkozhatunk hasonlóval, pedig nagy szükség lenne a kérdéssel foglalkozni. A Központi Statisztikai Hivatal 2017. I. negyedévi felmérése alapján [1] mindösszesen a lakosság közel egynegyede vállal csak önkéntes munkát, és amelyből a 15 - 29 év közötti korosztály vállalja egyértelműen a legkevesebbet. Ez azt is jelenti, hogy a lakosság nagy része nincsen bevonva önkéntesként katasztrófavédelmi feladatokba, ami a védelmi képességeink, a lakosság katasztrófa ellenálló képessége szempontjából kritikus. Ez egy egyértelműen negatív folyamat, hiszen a kieső létszám pótlása sokkal nagyobb erőfeszítést igényel, mint eddig. Az önkéntes tűzoltó egyesületek, önkéntes mentőszervezetek például egyre nehezebben fognak utánpótlást találni, ezáltal csökkenni fog a létszámuk. A csökkenést mindenképpen meg kell akadályozni, hiszen az a kritikus szintet meghaladva az önkéntes szervezet elhalását, közvetve védelmi képességeink, erőttöbbszörözési képességünk gyengülését is jelentheti. Amennyiben az önkéntes közreműködés szándékának elhalása mégis bekövetkezik, úgy az addig elért eredmények, eszközök, felszerelés, szakértelem, helyismeret és szaktudás már nem fog a védekezésekhez rendelkezésre állni. Ahhoz, hogy ez a folyamat visszafordítható legyen, egyre inkább észre kell vennünk, hogy szükségünk van az önkéntesek segítségére, de erőszakkal nem lehet embereket a gátra terelni, hogy saját maguk testi épségét kockáztassák egy védekezés okán.

A katasztrófák viszont nem tesznek különbséget, bekövetkezésük borítékolható. Világszinten egyre növekszik a számuk, és nem kivételeznek sem fejlett sem fejlődő országgal. A lakosság ellenálló képessége sokszor a kulcs, hiszen egy-egy káresemény bekövetkezése után a helyszínen lévők fogják azonnal megkezdeni a mentést. Amennyiben ezt önkéntesként, szabad akaratukból, és az eseményt megelőzően felkészítetten teszik, jóval nagyobb lesz a beavatkozásuk határfoka, mintha pánikba esnének és elmenekülnének. Ezek a gondolatok is a korábban elmondottakat támasztják alá, kimondhatjuk, hogy szükség van a hatékony, motivált katasztrófavédelmi önkéntesekre, akiket egyre jobban meg kell ismernünk, hogy támogatni tudjuk az általuk végzett munkát.

A MOTIVÁCIÓS KÉRDŐÍV SZEMÉLYES KÉRDÉSEINEK EREDMÉNYEI

A katasztrófavédelmi törvény meghatározza az önkéntes kategóriákat, így említést tesz önkéntesen segítséget nyújtó személyekről és önkéntesen közreműködő társadalmi és karitatív szervezetekről. [2] Ezek közül cikkünkben a legelső, az állampolgárok (önkéntesen segítséget nyújtó személyek) kategóriáját fogjuk elemezni. A katasztrófavédelmi önkéntesek motivációját belső összetevők és külső hatások alakítják [3]. A belső összetevőket elsődleges és másodlagos tényezők határozzák meg, a külső hatásoknál pedig a körülményeket és a védekezés jellemzőit indokolt figyelembe venni. [3: 96-102] A polgári védelem középtávú céljai között is szerepel az önkéntesség erősítése, amelynek részét képezheti az önkéntesek motivációjának vizsgálata [4: 27].

Ezen tényezők bizonyítása céljából 2017.01.27. - 2018.01.27. között egy kérdőíves kutatást folytattunk le az önkéntesek között. A felmérés online módon, a Lime Survey¹ program használatával történt. A kérdések százalékos eredményei a matematikai szabályokat alkalmazva, 2 tizedes-jegyig történő kerekítéssel váltak véglegessé.

Három fő kérdéscsoport (személyes kérdések, belső motiváció, külső hatások) kapcsán összesen 34 kérdést kellett megválaszolniuk a kitöltőknek. Az érintett időszak alatt önkéntes feladatot vállalóktól 366 kitöltés érkezett, 267 teljes, 99 részleges kitöltéssel. A személyes kérdések megalapozták a kérdőívet kitöltők célcsoportok szerinti vizsgálatának lehetőségét. A kérdések alapján a hajlandóság, a nem és az életkor szempontok szerint külön szűréseket lehetett végrehajtani, ezáltal pl. a generációk vizsgálata is megvalósulhatott.

Az 1-4. számú kérdések az alábbiak voltak:

Személyes kérdések		
Kérdés		Megjegyzés
1.	Állandó lakóhelyed vagy tartózkodási helyed Tolna megyében van?	Tolna megye a későbbiekben történő külön vizsgálata miatt releváns kérdés.
2.	Katasztrófa vagy rendkívüli káresemény kapcsán az elhárítás / védekezés érdekében végeztél, vagy végeznél -e önkéntes munkát?	-
3.	Kérlek, add meg az életkorod.	Életkor / generációs vizsgálat céljából releváns kérdés.
4.	Kérlek, válaszd ki a nemed.	-

1. táblázat Személyes kérdések (Készítették a szerzők, 2018.)

Az eredmények szempontjából lényeges információ, hogy 366 fő válaszolt érdemileg az első kérdésre. A kitöltések alapján a többihez képest kis létszámúak - 18,85% (69 fő) a Tolna megyei kitöltők. Nemleges választ adott 72,68% (266 fő), nem adott egyáltalán választ 8,47% (31 fő).

A második kérdésre 80,05% (293 fő) adott igen választ, tehát őket tekinthetjük a már mostani, vagy későbbi leendő valódi önkénteseknek. 11,47% (42 fő) adott egyértelmű "nem" választ. Hasonlóan az előző kérdéshez, 8,47% (31 fő) nem válaszolt egyáltalán, ők bármely csoporthoz tartozhatnak.

Az életkorra vonatkozó harmadik kérdés az elvártaknak megfelelően széles spektrumot mutatott. 333 fő adott rá választ, az életkori minimum érték a 13 év, a maximum a 68 év, a válaszadók átlagéletkora összesítve a megadottak alapján 36,65 év.

A negyedik kérdésre választ adók közül a nem megoszlása jelentős eltérést nem mutatott. A kérdést 335 fő töltötte ki, 47,16% (158 fő) nő, 52,84% (177 fő) férfi.

¹ A Lime Survey egy ingyenes online elektronikus kérdőív – összeállító program. A használatával lehetőség nyílik professzionális kérdőívek összeállítására, majd azok online kitöltésére. A szoftver segítségével a begyűjtött adatok értékelése és elemzése számos szempont alapján végrehajtható. Elérése a www.limesurvey.org weboldalon történhet.

A KÉRDŐÍV MOTIVÁCIÓS KÉRDÉSEINEK EREDMÉNYEI

A kérdőíves vizsgálat célja volt megtudni, hogy a jelentős számú kitöltő által adott válasz alátámasztja-e a korábban feltételezett külső és belső összetevők meglétét, egyértelmű kihatását a motivációra.

A hipotézisek:

1. Amennyiben egy önkéntes létszükséglete nem biztosított, nem vesz részt védekezési műveletekben.
2. A katasztrófavédelmi önkéntesek közösségbe szervezve jobban szeretnek dolgozni, mint egyénileg.
3. Az önkénteseket motiválja, ha katasztrófavédelmi műveletek során kapcsolati vagy tudásbeli előnyhöz jutnak.
4. Az eltérő generációk eltérő mértékben vesznek részt a katasztrófavédelmi műveletek végrehajtásában.
5. Az önkéntesek részvételét jelentősen befolyásolja, hogy milyen típusú katasztrófa ellen kell védekezni.

A katasztrófavédelmi önkéntesek motivációjának belső összetevői elsődleges (alapvető létszükségletek biztosítottságának érzése, biztonság érzése), valamint másodlagos összetevőkből állnak (közösségbe tartozás érzése; előnyök szerzésének érzése, fejlődés érzése, elismerés érzése, generációs belső motiváció, érzelem kialakulása).

Belső motivációs kérdések (5. – 14. kérdés)				
	Kérdés	Megjegyzés	Igen	Nem
5.	Ha az alapvető létszükségleteid nem biztosítottak. Vállalnál-e a közösség érdekében önkéntes katasztrófavédelmi munkát, ha: védekezés van folyamatban, de közvetlen életveszély nem fenyeget senkit.	Az 5-6. kérdés az alapvető létszükségletekre vonatkozik, különbséget tesz, ha "csak" az önkéntes személye, vagy a 6. kérdésben már családja is érintett.	78,60%	21,40%
6.	Ha olyan helyzetbe kerülnél, hogy az alapvető létszükségleteidet nem látod biztosítottak, de: önmagad, vagy a családod közvetlen veszélyhelyzetbe kerülne (pl. a települést árvíz fenyegeti), részt vennél-e a védekezésben?		98,99%	1,01 %
7.	Katasztrófavédelemben éppen önkéntesként dolgozol. Közvetlen életveszélyben nincsen senki, viszont, ha sikertelen a védekezés, az anyagi károk óriásiak. A települést, a közösséget évtizedekre visszaveti az esemény. Ebben a helyzetben a védekezés során az az érzésed támad, hogy nem vagy biztonságban. Maradnál-e a helyszínen ennek ellenére segíteni?	A 7-8. kérdés az elsődleges összetevők közül a biztonságra vonatkozik, különbséget tesz az anyagi károk és a közvetlen életveszélyben lévők mentése között. Az eredmény összehasonlíthatja az önkéntesek reakcióját az anyagi mentés és életmentés közötti hajlandóságra vonatkozóan.	82,72%	17,28%
8.	Önkéntes vagy katasztrófavédelemben. Közvetlen életveszély áll fenn és időt kell nyerni, amíg a veszélyben lévők (köztük idősek, nők, gyerekek) elmenekülnek. Ebben a helyzetben, a védekezés során az az érzésed támad, hogy nem vagy biztonságban. Maradnál-e a helyszínen ennek ellenére segíteni?		86,05%	13,95%
9.	Önkéntes vagy katasztrófavédelemben. Könnyebb és jobb-e véleményed szerint, ha közösségben (nagyobb csoportban) védekezel és nem egyedül?	Rákérdezés a közösségbe tartozás fontosságára.	97,99%	2,01%
10.	Önkéntes vagy katasztrófavédelemben. Egy közösségben (nagyobb csoportban) védekezel. Véleményed szerint ez a csoport összehozhat-e embereket, segítheti-e új emberi, munkakapcsolatok létrejöttét a csoporttagok között?	Rákérdezés az előnyök szerzésére és a fejlődés érzésére. (A kérdések alapján ez most a személyi (kapcsolati) és tudásbeli fejlődés és előny.)	98,33%	1,67%
11.	Egy katasztrófavédelemben megelőzően, mivel önkéntesnek jelentkezted, a hivatásos szervek felkészítettek a védekezésre. Véleményed szerint az ilyen típusú felkészítésnek van-e értelme, az ilyenkor elsajátított ismeretek máskor is lehetnek hasznosak?		96,33%	3,67%
12.	Véleményed szerint egy katasztrófavédelemben után el kell-e ismerni azokat, akik kiemelkedően teljesítettek a közösség érdekében?	Rákérdezés az elismerés érzésére.	80,94%	19,06%
13.	Véleményed szerint a jelentősen eltérő életkorú személyek (akik minden más szempontból fizikailag és mentálisan is fitteek, cselekvőképeseek) eltérő módon reagálnak-e a katasztrófák elleni védekezésekben történő részvételre?	Rákérdezés a generációs belső motivációra.	79,93%	20,07%
14.	Véleményed szerint fűződhet-e érzelm a katasztrófák elleni védekezéshez, ami kihatással lehet a védekezés során nyújtott teljesítményre?	Rákérdezés az érzelm kialakulására.	85,62%	14,38%

2. táblázat Belső motivációs kérdések (Készítették a szerzők, 2018.)

Az 5. kérdésre 299 fő adott érdemi választ. A kitöltők 78,60%-a (235 fő) választotta az igen-t, mint választ és 21,40% (64 fő) mondott nemet. Szorosan ide kapcsolódik a 6. kérdés is, amelynek eredményei: 299 fő kitöltő, 98,99% (296 fő) igen, és 1,01% (3 fő) a nem válasz.

Ez alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy az önkéntesek döntő hányada nem foglalkozik alapvető létszükségleteinek fontosságával amennyiben egy védekezési helyzet van. Eltérés abban mutatkozik, hogy amíg nincsen közvetlen életveszély, addig az önkéntesek közel ötöde nem vállalja a védekezési feladatokat, míg amennyiben közvetlen életveszély kérdése felmerül (személyes vagy akár család érintettség, közvetlen életveszélyből kell menekülni vagy kimenteni valakit), akkor az önkéntesek 299 fő válaszadójából 296 főre lehetne biztosan számítani. Az eredmények tehát nem igazolták az első hipotézist.

A 7-8. kérdés az elsődleges összetevők közül a biztonság érzését vizsgálja. Hasonlóan az előzőekhez, a kérdések biztonságra történő rákérdezés mellett célja, hogy kimutathatóan meg lehessen különböztetni a közvetlen életveszély megléte miatti eltérő válaszadást.

Mindkét kérdést 301 fő töltötte ki érdemben. A 7. kérdésnél 82,72% (249 fő) igen, 17,28% (42 fő) nem válasz érkezett. A 8. kérdésnél 86,05% (259 fő) szintén igent jelölt, és az előző kérdéshez képest mindösszesen tíz fővel kevesebben, 13,95% (42 fő) mondtak nemet. Az eredményt vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az önkéntesek döntő hányada a biztonsági kockázat mellett is hajlandó a védekezési tevékenységben részt venni, és érdekes tény, hogy mindösszesen 10 fő az, aki a közvetlen életveszélyre tekintettel döntene másképpen. Megállapítható az is, hasonlóan az előző kérdéshez, hogy az önkéntesek közel ötöde nem vállal részt feladatokban, amennyiben a biztonságát fenyegeti valamely tényező.

A 9. kérdés a közösségbe tartozásra kérdez rá, amelyre a kitöltők meglehetősen egyértelmű választ adtak. 299 főből 97,99% (293 fő) igen, 2,01% (6 fő) nem válasz született. Egyértelműen megállapítható, hogy a közösségbe tartozás motiválja szinte az összes önkéntest, és elenyésző a "magányos farkasok", a nemmel válaszolók száma. Az eredmények a második hipotézist alátámasztják.

A 10-11. kérdés az előnyszerzésre és fejlődésre kérdez rá. Személyi és tudásbeli fejlődést vélelmez, alátámasztandó az érintett belső összetevőket. Mindkét kérdést érdemben 300 fő töltötte ki. A 10. kérdés esetében 98,33% (295 fő) válaszolt igennel, 1,67% (5 fő) nemmel. A 11. kérdés, amely a katasztrófavédelmi szervek által lefolytatott felkészítésekre kérdez, szinte teljesen egyöntetű válaszokat kapott. 96,33% (289 fő) igennel, 3,67% (11 fő) nemmel reagált. Mindkét kérdésre kapott válaszok alapján egyértelmű, hogy a motivációt befolyásolják az érintett összetevők. Mindkét kérdésre kapott válaszok a 3. hipotézist igazolja.

Az elismerés érzése fontos belső motivációs összetevő. Erre szolgáltatott egyértelműen adatot a 12. kérdés. 299 kitöltő közül 80,94% (242 fő) szerint el kell ismerni a közösség érdekében kiemelkedő teljesítményt nyújtókat, míg 19,06% (57 fő) ezt nem tartotta fontosnak.

A 13. kérdés a generációk eltérő viselkedésére vonatkozik. Vizsgáltuk, hogy a tesztet kitöltők hogyan vélekednek arról, hogy vajon eltérően állnak-e a védekezéshez az egymástól jelentősen eltérő életkorú személyek (eltérő generációk). 299 kitöltőből 79,93% (239 fő) szerint igen, 20,07% (60 fő) szerint nem. A válaszok itt is elég egyértelműek, az önkéntesek több mint háromnegyede szerint van különbség a generációk hozzáállásában. Ezen eredményeket támasztják alá a HR-kutatások is. [5] Ha ezt igaznak tekintjük, akkor komoly lépéseket kell tennünk abban az irányban, hogy a védekezések során az önkénteseknek az életkori sajátosságaik és generációik figyelembe vételével szabjunk feladatot. A belső összetevők utolsója, a 14. kérdés is egyértelmű választ adott arra vonatkozóan, hogy jelen lehet-e érzelem, amely befolyásolhatja a motivációt egy katasztrófa esetében. Az előző kérdésekhez hasonlóan itt is 299 kitöltő volt. 85,62% (256 fő) gondolt az igen válaszra, míg jóval alacsonyabb, 14,38% (43 fő) adott nem választ.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a belső motivációs eredmények eléggé beszédesek. Ha a táblázatunk alapján összegezzük a válaszokat, akkor megállapíthatjuk, hogy minimum 75% (a kitöltők háromnegyede) igazolta a belső motivációs összetevők meglétét.

A MOTIVÁCIÓS KÉRDŐÍV KÜLSŐ HATÁSOK KÉRDÉSEINEK EREDMÉNYEI

A katasztrófavédelmi önkéntesek motivációjára külső tényezők is hatnak. Itt a körülmények (veszélyeztetettség - katasztrófa típusa, időjárás, katasztrófa kiterjedése) és a védekezés (vezetés-irányítás, időtényező, logisztikai biztosítás, kommunikáció) vizsgálata volt a cél. Azt a kérdést kívántuk tisztázni, hogy bizonyítható-e, hogy a felsorolt külső hatások befolyásolják a katasztrófavédelmi önkéntesek motivációját? A külső hatások kapcsán az első lépés a katasztrófavédelmi törvény végrehajtási rendeletében foglalt veszélyeztető hatások vizsgálata volt [6]. Kérdésként merült fel, hogy mennyire foglalkoztatja a részvétel szempontjából az önkénteseket, hogy eltérő katasztrófatípusok során kell védekezniük. A kérdőív ezen részéhez 275 fő jutott el, közülük 4 fő nem válaszolt a feltett kérdésekre. A veszélyeztető hatások kérdései és a fennmaradó 271 fő kitöltő válaszai a következők:

	Önkéntesként van-e különbség abban, hogy milyen típusú veszélyek elhárításában vennél részt? Válaszd ki azokat, amelyeknél vállalnál feladatot.	Igen	Nem	Nem tudom	Nem v.
15.	Árvíz	87,64% 241 fő	5,82% 16 fő	5,09% 14 fő	1,45% 4 fő
16.	Belvíz	79,27% 218 fő	8,73% 24 fő	10,55% 29 fő	1,45% 4 fő
17.	Rendkívüli időjárás (vihar, fagy, hőség ...)	80,36% 221 fő	6,91% 19 fő	11,27% 31 fő	1,45% 4 fő
18.	Földtani veszélyforrások (földcsuszamlás, földrengés, beszakadás, talajsüllyedés, partfalomlás)	66,91% 184 fő	12,00% 33 fő	19,64% 54 fő	1,45% 4 fő
19.	Ipari szerencsétlenség (veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemben)	37,45% 103 fő	32,36% 89 fő	28,73% 79 fő	1,45% 4 fő
20.	Nukleáris káresemény	25,09% 69 fő	47,27% 130 fő	26,18% 72 fő	1,45% 4 fő
21.	Közlekedési útvonalak és csomópontok kapcsán (veszélyes áru szállítása során bekövetkező káresemény)	56,36% 155 fő	17,82% 49 fő	24,36% 67 fő	1,45% 4 fő
22.	Katonai célból üzemeltetett veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek, létesítmények káreseménye)	34,18% 94 fő	31,64% 87 fő	32,73% 90 fő	1,45% 4 fő
23.	Felszíni és felszín alatti vizek (elsősorban az ivóvízbázisok) szennyezése	69,45% 191 fő	11,64% 32 fő	17,45% 48 fő	1,45% 4 fő
24.	Humán járvány vagy járványveszély, valamint állatjárvány	43,27% 119 fő	30,18% 83 fő	25,09% 69 fő	1,45% 4 fő
25.	Riasztási küszöböt elérő légszennyezettség	65,09% 179 fő	13,82% 38 fő	19,64% 54 fő	1,45% 4 fő
26.	A lakosság alapvető ellátását biztosító infrastruktúrák sérülése	84,00% 231 fő	6,55% 18 fő	8,00% 22 fő	1,45% 4 fő
27.	A közlekedés sérülése	81,09% 223 fő	6,91% 19 fő	10,55% 29 fő	1,45% 4 fő
28.	A közigazgatás és a lakosság ellátását közvetve biztosító infrastruktúrák sérülése	77,09% 212 fő	8,36% 23 fő	13,09% 36 fő	1,45% 4 fő

3. táblázat Veszélyeztető hatások (Készítették a szerzők, 2018.)

A táblázatból is látható, hogy a válaszok mindenhol értelmezhetőek voltak, de meglepő eredmények is születtek. Amíg egy árvíz, vagy belvíz elleni védekezésre az érintettek döntő hányada vállalkozna, addig csak minden negyedik önkéntes mond igent egy nukleáris káreseménnyel kapcsolatos feladat ellátására. Meg kell jegyeznünk, hogy a jelenleg felmért veszélyeztető hatásokhoz képest másfajta kockázatok is lehetnek. Magyarország nemzeti katasztrófakockázat-értékelése is tartalmaz eltérő kockázatokat [7], de nemzetközi kitekintésként például Svájc esetében kockázatnak tekintik a szándékolt támadások bekövetkezését is [8]. Az OECD által készített jelentések [9][10] pedig további új fenyegetettségek megjelenésével, azok elemzésével, a veszélyeztetettségre adandó válaszokkal foglalkoznak.

A táblázatban pirossal kiemelt esetek az önkéntesek szervezésénél különleges feladatot jelentenek a szakemberek számára. Egyrészt a megfelelő felkészítések végrehajtásával a „nem tudom” kategóriát választókat is elképzelhető, hogy meg lehet győzni arról, hogy vállaljanak feladatokat. Ugyanakkor ott, ahol már egyértelmű az elutasítás - máshogyan kell a védelmi tervezési feladatokat végrehajtani. Egyértelműen nem szabad a hagyományos tervezési metódus alkalmazásával, ugyanazon létszámmal tervezni minden veszélyeztetettségre, hanem az eredmények figyelembe vételével elemezni kell a veszélyeztető hatásokat, mert az eredményeken látható, hogy amennyiben ez nem történik meg, akkor kívánt időszakban előfordulhat, hogy nem fog elegendő önkéntes a rendelkezésünkre állni. Ezen gondolatmenetet követve a jövőben további vizsgálatokat tervezünk az önkéntesek alkalmazására az eltérő veszélyeztetettségi típusok további, mélyebb vizsgálatával.

A veszélyeztető hatások vizsgálata után következett a másik két körülmény (időjárás és kiterjedés) befolyásoló hatásának vizsgálata. Érdemi választ adva mindkét esetben 267 kitöltés történt, a kitöltők egy 1-5-ig terjedő skálán jelölték a fontosságot.

Kérdés	Skála 1- legkevésbé sem befolyásol, 5 - ettől függ, hogy részt veszel -e.					Számít. átlag
	1	2	3	4	5	
29. Önkéntesként jelöld be a skálán, hogy mennyire számít az időjárás neked a védekezésben történő részvételnél. Pl. viharban részt vennél-e, rendkívüli hidegben részt vennél-e	47,94% 128 fő	19,85% 53 fő	18,73% 50 fő	9,74% 26 fő	3,75% 10 fő	2,01
30. Önkéntesként a részvétel szempontjából számít-e neked az, hogy mekkora a káresemény mérete/ kiterjedése?	54,31% 145 fő	17,23% 46 fő	11,99% 32 fő	11,61% 31 fő	4,87% 13 fő	1,96

4. táblázat Időjárás és kiterjedés vizsgálata (Készítették a szerzők, 2018.)

Az időjárás és a káresemény helyszínének kiterjedése jelentősen befolyásolhatja a katasztrófavédelmi önkéntesek motivációját. A 29-30. kérdés eredményei alapján megállapítható, hogy bár az önkéntesek közel fele azt mondja, hogy őt egyáltalán nem befolyásolják a körülmények, a többieknek viszont kisebb-nagyobb mértékben, de számít, hogy milyen az időjárás, vagy mekkora az adott káresemény kiterjedése.

A kérdőív tervezett kérdéseinek zárása a védekezéssel kapcsolatos külső hatások vizsgálata volt. Hasonlóan a körülményekhez, itt is 267 kitöltés érkezett, 1-5-ig terjedő skálán kellett választ adni a kérdésekre:

	Kérdés	Skála <i>1- legkevésbé sem befolyásol, 5 - ettől függ, hogy részt vesz-e.</i>					Számít. átlag
		1	2	3	4	5	
31.	A védekezések során mennyire tartod fontosnak, hogy az irányítóktól pontos, egyértelmű feladatszabások érkezenek, mindenki tudja és végezze a feladatát?	3,75% 10 fő	1,12% 3 fő	4,49% 12 fő	14,98% 40 fő	75,66% 202 fő	4,58
32.	Önkéntesként jelöld a skálán, hogy mennyire fontos számodra az idő tervezhetősége. Pl. Annak ismerete, hogy mennyi idő alatt riasztanak, annak megállapítása, hogy meddig tart a védekezés (napok/hetek).	9,36% 25 fő	7,49% 20 fő	23,97% 64 fő	27,72% 74 fő	31,46% 84 fő	3,64
33.	Véleményed szerint mennyire fontos a védekezések során a logisztika? Pl. hogy minden időben egy helyen legyen, ami a védekezésekhez kell.	1,50% 4 fő	1,50% 4 fő	3,37% 9 fő	17,23% 46 fő	76,40% 204 fő	4,66
34.	Véleményed szerint mennyire fontos a védekezések során a pontos, hiteles, megbízható és fejlett kommunikáció?	1,50% 4 fő	0,75% 2 fő	1,50% 4 fő	15,73% 42 fő	80,52% 215 fő	4,73

5. táblázat Külső hatások vizsgálata (Készítették a szerzők, 2018.)

A kérdésekre adott válaszok eredményei itt is egyértelműek. A válaszadók döntő hányada egyértelmű véleményt nyilvánított a védekezés-irányítás, logisztika és kommunikáció fontossága mellett. Kicsivel kevésbé egyértelmű az időtényező vizsgálatának eredménye. Itt az olvasható ki a válaszokból, hogy az önkéntesek döntő hányadának (skála 3-5 pont), közel háromnegyedének nagyon fontos az időtényező, ugyanakkor vannak az önkéntesek között olyan személyek, akiknél ez kevésbé, vagy egyáltalán nem játszik szerepet. Célszerű ezen személyek áldozatkészségének kiemelése, hiszen előfordulhat, hogy önkéntesként rájuk már a felkészítések időszakában is jobban támaszkodhatunk.

A KATASZTRÓFAVÉDELMI ÖNKÉNTESSEG SZABÁLYOZÁSA, JELENLEGI TÁMOGATÁSA

A fenti felmérés jól érzékeltette, hogy az önkéntesek motivációja, részvételi hajlandóságuk a katasztrófavédelmi műveletekben vizsgálható, az markáns eredményeket produkál. A katasztrófavédelmi önkéntesekre vonatkozó szabályok a katasztrófavédelmi törvényben [2], az egyesülési jogról szóló törvényben [11], valamint a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvényben találhatóak [12], ezek kellő keretet és alapot biztosítanak az önkéntesség működéséhez.

A katasztrófavédelmi törvényből jelenleg néhány dolog egyértelműen az önkéntesek motivációját hivatott megerősíteni. Ezek lehetnek helyi adó megfizetése alóli mentesség - mint polgármester által adható lehetőség -, valamint a mentési igazolvány kiadása. Számos esetben az önkéntesek részére a katasztrófavédelem biztosítja a különböző versenyeken, tanfolyamokon való ingyenes vagy kedvezményes részvétel lehetőségét. Jelentős motiváló hatást vált ki a BM

OKF által évente meghirdetett több száz millió forint értékű pályázatokon való indulás lehetősége a mentőszervezetek és az önkéntes tűzoltó egyesületek részére.

JAVASLATOK AZ ÖNKÉNTESÉG ELŐSEGÍTÉSÉRE, ADAPTÁLHATÓ MOTIVÁCIÓS GYAKORLAT

Ahogy a korábbi felmérés adataiból kitűnik, egyértelműen meg kell vizsgálni az önkéntesek valamennyi motivációs aspektusát, hogy érdemi javaslatokat lehessen megfogalmazni az önkéntesség népszerűbbé tételére, az általuk elvégzendő feladatok hatékonyabbá tételére. Elsőként azt célszerű figyelembe venni, hogy az önkéntesek közösségben hatékonyabbak és motiváltabbak.

Érdemes lenne megvizsgálni, hogy melyik közösségi forma a leginkább alkalmas a katasztrófavédelmi önkéntesek számára, és akár egy speciális jogi személyiséget is célszerű lenne kialakítani számukra. Ennek a speciális jogi személyiségnek (mentő egyesület) a pályáztatásos rendszer miatt képesnek kellene lennie tulajdonhoz jutni (mentési eszközök birtokba vétele miatt - pl. mentőcsónak, aggregátorok, stb), kötelezettségeket vállalni. A megalakítást ingyenessé kellene tenni, a taglétszám minimuma lehetne 5 fő (ez már kellő alapot adhat egy kis létszámú településen is), a megalakítást követően azonnal megkaphatná a kiemelten közhasznú minősítést, a tagok, és a tagok munkáltatói kaphatnának különböző adókedvezményeket. Ennek ellenoldalaként a megalakításához szükséges lenne a katasztrófavédelem előzetes hozzájárulása, folyamatos szakmai felügyelete. A mentő egyesület a tevékenységét, bárminemű bevételét kizárólag katasztrófavédelmi szakfeladatok ellátásához használhatná fel. Minden másfajta tevékenységet korlátozni vagy tiltani lenne indokolt a visszaélések elkerülése végett. Ez jelentős mértékben növelné a motivációt, és számos ilyen mentő egyesület jöhetne létre.

Egy következő javaslat a felkészítéseken való részvétel és az önkéntesként történő készenlét, majd rendelkezésre állás kérdésének támogatása. A katasztrófavédelem katasztrófatípusonként személyes kontakt alapú, vagy e-learning felkészítéseket hirdethetne az önkéntesek, valamint a lakosság részére, a különböző életkoroknak megfelelően. A felkészítést sikeresen teljesítők között választható kedvezményeket lehetne biztosítani (katasztrófavédelmi - megelőzési célú ajándéktárgy pl. 112 feliratozású pendrive a fiataloknak, hosszú időn keresztül folytatott igazolt katasztrófavédelmi tevékenység többlet felvételi pontszámot jelenthetne, tanulmányi díjkedvezmény, egészségügyi kedvezmény, stb). Ezek a felkészítések jelentős mértékben megnövelhetnék bizonyos katasztrófatípusok esetén a részvételi kedvet (konkretizálni lehetne, hogy abban az adott szituációban milyen feladat jutna az önkéntesre, és így nem "félne" a feladattól).

Fontos lenne a szervezetek mellett a katasztrófavédelmi feladatokat önként vállaló állampolgárok regisztrálása és szükség esetén a riasztásuk megszervezése. A huzamosabb ideig Magyarországon tartózkodó vagy lakhellyel rendelkező nem magyar állampolgárok számára, amennyiben tevékenyen és hosszán tartó időn keresztül (minimum 5 év) regisztrálható katasztrófavédelmi önkéntesként dolgoznának (pl. mentő egyesület, önkéntes tűzoltó egyesület tagja), akkor ez a tevékenységük állampolgársági kérelmeiknél pozitív tényezőként lenne számításba vehető.

Az önkéntességet előmozdító elgondolások egyáltalán nem egyediek és nem ország-specifikusak, hiszen külföldre kitekintve jó példa, hogy Németországban is az önkéntes tűzoltók adókedvezményben részesülnek (és azok a munkáltatók is, ahol dolgoznak), illetve az utánpótlást adó szervezeteik, mint az ifjúsági tűzoltószövetség jelentős összegeket kapnak, ha a diákokat benn tudják tartani a szervezetben.

KÖVETKEZTETÉSEK

Ebben a cikkben egy korábbi kutatás anyagát vettük alapul és vizsgáltuk annak érdekében, hogy meghatározzuk az önkéntesek motiválásának jellemzőit, és javaslatot tegyünk annak növelésre. A kérdőívből nyilvánvalóvá vált, hogy a korábban meghatározott belső motivációs összetevők és külső hatások egyértelműen befolyásolják a katasztrófavédelmi önkéntesek általános motivációját, ezért a felkészítéseknel, a védekezések végrehajtásánál számításba vételüknek, használatuknak törvényszerűvé kell válniuk. Külön ki kell emelni a generációk közötti különbséget, amely egyre inkább eltérő feladatszabásokat és vizsgálatokat kell, hogy eredményezzen. Tényként kell megállapítani, hogy a különböző veszélyeztető hatások kapcsán a rendelkezésre álló önkéntesek létszáma jelentősen megváltozhat, amely további elemzést és új típusú tervezést követelhet.

Megállapítható volt, hogy, szinte minden védekezés alkalmával találkozhatunk katasztrófavédelmi önkéntesekkel. Őket kategóriákba sorolhatjuk, hogy a felkészítésük és alkalmazásuk szempontjából a lehető legnagyobb hatékonyságot el tudjuk érni. Tekintettel a katasztrófa- és krízishelyzetek növekvő számára és az általuk okozott károk emelkedő nagyságára - a hatékonyság fokozása érdekében az önkéntesek segítségével történő erő és eszköz többszörözésre egyre inkább szükség van. További feladatként jelentkezik, hogy célirányos felkészítésekkel megnyerjük azokat, akik nem tudták eldönteni, hogy vállalják-e az adott veszélyeztető hatásnál a védekezésben történő részvételt. Egyre fontosabbá kell, hogy váljon, hogy a katasztrófavédelmi önkénteseket motiváljuk, és őket a kategóriáknak megfelelően minél magasabb szinten a rendszerben tartsuk. Minél több felkészítésen, gyakorlaton, éles bevetésen vesz részt valaki az önkéntesek közül, annál inkább ragaszkodik a feladatokban való részvételhez, képes lesz hatékonyan elvégezni a rábízott feladatokat, segítve a rendszer működését, mindezzel hozzájárulva a nemzeti reziliencia növekedéséhez [13].

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] *Központi Statisztikai Hivatal 9.7.10. Közvetlen önkéntes munkát végző népesség demográfiai és egyéb jellemzők szerint, illetve aszerint, hogy hányféle önkéntes tevékenységet végeztek, 2017. I. negyedév*
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_onkent9_07_10.html (A letöltés ideje: 2018.02.25.)
- [2] *2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.* http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139408.338506 (A letöltés ideje: 2018.03.14.)
- [3] HÁBERMAYER T.: *A magyar önkéntesek kategóriái és lehetséges fejlesztésük iránya az ár- és belvizek elleni védekezések tükrében.* Védelem Tudomány, II. 2 (2017), pp. 88-124. <http://www.vedelemtudomany.hu/articles/07-habermayer.pdf> (A letöltés ideje: 2017.11.10.)
- [4] MUHORAY Á.: *Katasztrófa megelőzés I.*, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 2016, ISBN 978-615-5527-85-2 https://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10287/ebook_XL_KVI_Katasztrofamegelozes_I.pdf?sequence=1&isAllowed=y (A letöltés ideje: 2017.11.08)
- [5] *Lehet-e egységesen motiválni a különböző generációs munkaerőt.*
www.hrportal.hu/hr/lehet-e-egysegesen-motivalni-a-kulonbozo-generacios-munkaerot-20140130.html (A letöltés ideje: 2017.11.10.)

- [6] 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140039.291215 (A letöltés ideje: 2017.11.10.)
- [7] BELÜGYMINISZTERIUM: *Jelentés Magyarország Nemzeti Katasztrófakockázat-értékelési módszertanáról, és annak eredményeiről.* 2014. 07. 14. <http://www.kormany.hu/hu/dok?source=1&type=410&year=2014#!DocumentBrowse> (A letöltés ideje: 2017.11.10.)
- [8] *Disasters and Emergencies in Switzerland 2015* http://www.babs.admin.ch/content/babs-internet/en/aufgabenbabs/gefaehrdrisiken/natgefaehrdanalyse/_jcr_content/contentPar/ta bs/items/fachunterlagen/tabPar/downloadlist/downloadItems/37_1461911565711.download/knsbroschuere2015en.pdf (A letöltés ideje: 2017.11.10.)
- [9] *OECD Reviews of Risk Management The Changing Face of Strategic Crises* Management http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/the-changing-face-of-strategic-crisis-management_9789264249127-en#.Wf4aX1vWzIU (A letöltés ideje: 2017.11.04.)
- [10] *OECD Reviews of Risk Management Policies Boosting Resilience through Innovative Risk Governance* http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/boosting-resilience-through-innovative-risk-management_9789264209114-en#.Wf4Y61vWzIU#page4 (A letöltés ideje: 2017.11.04.)
- [11] 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139791.345460 (A letöltés ideje: 2018.02.26.)
- [12] 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=94916.338696 (A letöltés ideje: 2018.02.26.)
- [13] HORNYACSEK J. : A mentési időszak feladatai és szerepe egy közösség katasztrófákkal szembeni rezilienciájának növelésében XII. (KÖFOP) pp. 25-48. http://hadmernok.hu/170kofop_02_hornyacsek.pdf (A letöltés ideje: 2017.09.21.)